

**ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒԿՑԱՆ**

Խ. Արուլյանի անվան ՀՊՄՀ մանկավարժության տեսության  
և պատմության ամբիոնի հայցորդ

**ՀՏԴ 37.017.4:39**

**ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ՀԱՅ  
ԷԹՆՈՍՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

**Բանալի բառեր և արտահայտություններ.** ընտանիք, դաստիարակություն, ազգ, էթնիկական, մանկավարժություն, կրոն, պաշտամունք, մարդասիրություն, մշակույթ, ավանդույթ, հոգևոր, արժեքներ:

**Ключевые слова и выражения:** семья, воспитание, нация, этническая, педагогика, религия, культ, гуманизм, культура, традиция, духовность, ценности.

**Key words and expressions:** family, upbringing, nation, ethnic, pedagogy, religion, cult, humanism, culture, tradition, spirituality, values.

Մանկավարժ Գ. Ն. Վոլկովը «էթնոմանկավարժություն» եզրույթը սահմանում է որպես աճող սերնդի դաստիարակության գործում ժողովրդի փորձի, մանկավարժական հայացքների, կյանքի, ընտանիքի, ցեղի, տոհմի, ազգի մանկավարժության մասին գիտություն [13, էջ 8]:

Ընտանիքի, ցեղի, տոհմի, ազգի մանկավարժական գաղափարներն արտացոլվում են նրա մանկավարժական մշակույթում, որը հասարակական մշակույթի բաղկացուցիչ մասն է:

Հոգու մշակույթի մասին փոխաբերական իմաստով առաջին անգամ գրել է Մարկոս Ցիցերոնը. «...Ինչպես պարարտ դաշտն առանց մշակելու բերք չի տա, այդպես էլ՝ հոգին: Հոգու մշակումը հենց փիլիսոփայությունն է» [15; հատված՝ V-13]: Ցիցերոնը դրանով առաջ է քաշել մանկավարժական, փիլիսոփայական ուշագրավ գաղափար, ըստ որի՝ մշակել մարդու հոգին նշանակում է ձևավորել մարդուն:

Ըստ Յու.Վոլկովի՝ մշակույթն արժեհամակարգ է, կենսական պատկերացումների, գործունեության օրինակների, մարդկային գործունեության առարկայացած ամբողջություն, որը փոխանցվում է սերունդներին [14, էջ 47]: Անկախ տարբեր տեսանկյուններից կատարվող ձևակերպումների՝ ակներև է այն իրողությունը, որ մարդը մշակույթը ստեղծել է իր զարգացման ընթացքում՝ որպես վայրի բնությունից իրեն սահմանազատող պաշտպանական թաղանթ, և որպես կենսաբանական տեսակ իր զարգացման ներկա փուլում այնքան է հեռացել վայրի

բնությունից, որ առանց մշակութային միջոցների այլևս չի կարող գոյատևել: Այսօրվա մարդը վերածվել է Տիեզերքը յուրացնողի և, բնականաբար, մշակույթի պահպանումն ու զարգացումը հասարակության համար վերածվել են կենսական անհրաժեշտության:

Մշակույթի հետ երեխայի շփումն սկսվում է ընտանիքում, որը, լինելով միջանձնային հարաբերությունների զարգացման արդյունք հանդիսացող խումբ և հասարակության կառուցվածքային միավոր, ոչ միայն իրեն ծնունդ տված մշակույթի կրողն է, այլև ունի իրեն ներհատուկ մշակույթ: *Ընտանեկան դաստիարակչական մշակույթի բաղադրիչներն են լեզուն և լեզվական արտահայտչամիջոցները, կրոնը, ավանդույթները, ծեսերը, ճաշատեսակները, ընտանեկան արխիվը (գրքեր, օրագրեր, փաստաթղթեր, նկարներ, հավաքածուներ), ինչպես նաև ընտանեկան պատմության մաս կազմող իրերն ու կառույցները (տուն, կահավորանք, դամբարան, արհեստանոց և այլն):*

Ընտանեկան մշակույթը փոխանցվում է էթնոմանկավարժության շնորհիվ, որը մշակույթի բաղադրիչ է:

Պայմանավորված այն իրողությամբ, որ մայրական հոգածությունը, խնամքը երեխայի նկատմամբ ավելի նախնական են, քան հայրականը, բնական է ենթադրել, որ ընտանեկան դաստիարակության մշակույթը մայրասկիզբ է և տարերայնորեն սկզբնավորվել է օրորոցի մոտ: Մայրը նախ բնագդաբար, իսկ հետո նաև գիտակցորեն ապահովել է երեխայի նախնական հիգենիկ պայմանները և առանձնակի սննդակարգը: Նա փորձել է փոքրիկ մարդուն տալ առաջին դասերը, ինչ-որ բան սովորեցնել՝ առաջին բառը, խոսքը, խաղը, երգը: Մայրը երեխային նախնական գիտելիքներ հաղորդելուց ու որոշակի չափանիշներով դաստիարակելուց հետո է նրան հանձնել ազգակից տղամարդկանց խմբին կամ հորը: Կարևորն այն է, որ *ծնողների կողմից երեխայի նկատմամբ բնագդային խնամքն ու պաշտպանությունն աստիճանաբար միահյուսվել են ընտանիքի մյուս անդամների հասարակական խնամակալության, հոգևոր և ֆիզիկական զարգացում ապահովելու միջոցով պաշտպանության ապահովման պարտավորվածության հետ:* Ընտանեկան մշակույթի միջոցով դաստիարակվել ու կանոնավորվել է մարդու բնագդային մղումների իրականացումը՝ սնվելն ու բազմանալը:

Ընտանեկան էթնոդաստիարակչական մշակույթը պայմանավորված է նրա կենսատարածքի գործոնով: Մ. Նալբանդյանը, իմաստավորելով մարդու բնակվելու տարածաշրջանի և մշակույթի կապը, գրում է. «Փարիզի տարազահնարքը, այն շռայլության հեղինակները, որ գրեթե բովանդակ քաղաքակրթյալ աշխարհին հրովարտակ են տալիս այսպես կամ այնպես հագվիլ, իրենք իսկ կթողուն իրենց գեղեցիկ համարված հանդերձը և

կատիավին փաթաթվիլ արջի մորթու մեջ, եթե ընկնին բևեռային սառույցների մեջ» [9, էջ 581]: Ընտանիքին շրջապատող բնաշխարհի առանձնահատկություններն իրենց հետքն են թողնում ծնողի կողմից երեխայի հոգեկանի ձևավորման գործընթացի վրա: Ա. Նալչաջյանը, քննարկելով *իմպրինտինգի* երևույթը, գրում է. «Ցանկացած կենդանու, ինչպես նաև մարդու օնտոգենետիկական զարգացման և վարքի առանձնահատկությունների ըմբռնման համար կարևոր նշանակություն ունի այն, թե ինչպիսին է նրա կյանքի առաջին փորձը, ...միջավայրի ինչպիսի ներգործությունների է ենթարկվել» [11, էջ 114]: *Ծնողների միջնորդությամբ տան և բնաշխարհի հետ զգայական կապը երեխայի մեջ վերածվում է հայրենասիրության դաստիարակման կենսասոցիալական հիմքի:*

Ընտանեկան էթնոդաստիարակության մշակույթի կարևոր գործոն է լեզուն, որը բառային և ոչբառային հաղորդակցման համակարգ է: Լեզվի առանձնահատկությունն այն է, որ նրա միջոցով պահպանվում, հարստացվում ու փոխանցվում է տեղեկությունը, իսկ ամբողջությամբ վերցված՝ մշակույթը: Որպես մշակույթի կրիչ՝ լեզուն միաժամանակ նաև մշակույթի մի մասն է. «Հիմնականում լեզվի յուրացման ընթացքում են ձևավորվում անհատի մտածողությունն ու մյուս իմացական ընդունակությունները» [10, էջ 240]:

Գ.Ն. Վոլկովը մարդու հոգեկանի ձևավորման առանցքային գործոն է համարում կրոնը [13, էջ 146]: Կրոնը մշակույթի բաղկացուցիչ է և պատմականորեն ձևավորված ինքնատիպ երևույթ: Գ.Տ. Խրյուպյանը, քննարկելով հայ սոցիալական իմաստասիրության հարցերը, գրում է, որ Եզնիկը, Եղիշեն, Մ. Խորենացին, Փ. Բուզանդը փորձել են Կտակարանի յուրովի մեկնությամբ նպաստել իրենց ժողովրդի ազատագրական պայքարի որոշ հարցերի մշակմանը [6, էջ 286]:

Էթնոմանկավարժության տեսանկյունից նպատակահարմար ենք գտնում *ընտանեկան դաստիարակությունը դիտարկել որպես ծնողների, նախնիների կողմից սերնդափոխության ընթացքում մշակած առավել ցանկալի, ճիշտ և օգտակար համարվող նորմերի՝ վերացարկված արժեքների համակարգ:*

Պատմականորեն էթնոմանկավարժական մշակույթի տարրերը ծնվել են նախնադարում՝ տոհմացեղային հանրությունների ձևավորման ժամանակաշրջանում: Օրինակ՝ Հայկական լեռնաշխարհի հարավում գտնվող Պորտասարի հնավայրի պեղումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ արդեն մ.թ.ա. 9600-7000 թվականներին գոյություն է ունեցել նախնիների, մասնավորապես կնոջ պաշտամունք: Այսինքն՝ հասարակական գիտակցության մեջ պատմական զարգացման այդ

շրջանում, ըստ տոհմացեղային պատկերացումների, արդեն առանձնացվել է գաղափար, համաձայն որի՝ նախնին համարվել է օրինակելի, և եղել է ընտանեկան, տոհմային, ցեղային որոշակի նպատակ՝ սեփական անձի և խմբի միջոցով պահպանել ու փոխանցել այդ օրինակելիությունը: Կարելի է ասել, որ *դա տոհմացեղային պաշտամունքի միջոցով իրականացվող պարզունակ մանկավարժական գործընթաց էր*: Ուշագրավ է այս առումով Զ. Ֆրեյդի մտահանգումը տաբուի և ավանդույթի վերաբերյալ: Նա գրում է. «Դրանք սերնդից սերունդ պահպանվել են հավանաբար որպես ավանդույթների հետևանք՝ ծնողների և հասարակության հեղինակության շնորհիվ, բայց հնարավոր է, որ դրանք ապագա սերունդների մեջ արդեն «կազմակերպվել» են որպես ժառանգված հոգեմտավոր հարստության մաս» [17, էջ 45]: *Ծեսերն ու ավանդույթներն ըստ էության ընտանիք-հասարակության կողմից տարերայնորեն ստեղծված էթնոդաստիարակչական առաջին ինքնաբերական միջոցներն են:*

Գ.Խ. Խրլոպյանը, քննարկելով հայ հասարակության դիցաբանական մտածողությունից դեպի փիլիսոփայական անցում կատարելու գործընթացը, ուշադրություն է հրավիրում մշակույթի բնագավառում արժեքային կողմնորոշման նկատմամբ պետական քաղաքականության վրա: Մեծ Հայքի Արտաշես Ա արքայի մասին Գ.Խ. Խրլոպյանը գրում է հետևյալը. «Նա, ինչպես նաև նրանից հետո եկող գահակալները օրենքի ուժ տվեցին հայկական ցեղային միություններում գործող մի շարք սովորույթների և նորմերի» [6, էջ 33]: Այս առումով հիշատակելի է նաև Տիգրան Բ արքայից արքան, որն Անահիտի ոսկեձուլյ արձանի միջոցով պետականաշինության ասպարեզում կարևորել է ընտանիքի պաշտամունքի գաղափարը: Ամենաթանկ մետաղից ձուլված արձանի միջոցով պետականորեն առարկայացրել է ոչ միայն մայրության կենսաբանական գործառույթի պաշտամունքը, այլև արվեստի միջոցով հայուհի նախամորը վերագրվող՝ «ամենայն զգաստության մայր» էթնոսոցիալական արժեքը, ինչը բխում էր նախնիների ավանդած նորմերից [3, էջ 41]: Բնական է ենթադրել, որ «մայր» կենսասոցիալական երևույթի աստվածացումը, պաշտամունքը հինավուրց շրջանում ընտանեկան էթնոդաստիարակչական միջոցներից էին: Եվ քանի որ հայոց ընտանիքում առկա էր հարազատի պաշտամունք, ապա այդ երևույթը, բնականաբար, բացառում էր նաև ընտանեկան բռնությունը:

Էթնոմանկավարժական մշակույթի պատմության տեսանկյունից ուշագրավ է այն երևույթը, որ նախնիների պաշտամունքին զուգահեռ էթնիկական աստվածների կաճառներում հայտնվում են մշակույթի և մասնավորապես իմաստության, գրի ստեղծող, դպրության հովանավոր աստվածներ: Ըստ Յու. Ն. Ստոյարովի՝ հայկական դիցաբանում գրային

մշակույթի հետ առնչվում են Բախտը, Գրողը, Ժուկով-Ժամանակը և Տիրը [16, էջ 10]:

Ընդունելով սոցիալական հոգեվերլուծության այն գաղափարը, որ նախնիների օրինակով մարդը փորձում է վերագտնել իր «ես»-ը և ինքնադաստիարակվում է, ապա էթնոկաճառի բովանդակության զարգացողական թարմացումը խոսում է այն մասին, որ նախաստեղծ հրեշներից, տոտեմներից, աշխարհ ավերող հսկաներից դուրս՝ մարդը հաջողությամբ ստեղծել է նոր գաղափարական նպատակ. նա սկսել է իրեն նույնաբար փնտրել մշակույթ ստեղծող աստվածակերպ նախնիների մեջ: ***Նրա հոգևոր գիտակցությունն անցում է կատարել սպանող, որսորդ աստվածությունից դեպի կրթող, դաստիարակող աստվածությունը:*** Կարծում ենք, որ նման զարգացումների օրինակ արտացոլվել է հինավուրց Միիր աստծո կերպարում [12, 39-40 էջեր]: Հիսուս Քրիստոսի՝ Ավետարաններում արտացոլված կյանքը և գործունեությունն ուղղված են մարդու դաստիարակմանն ու վերադաստիարակմանը:

Ուշագրավ է մասնատված Մեծ Հայքի Վոսմշապուհ արքայի խաղացած դերը հայ էթնոմանկավարժական մշակույթի պատմության մեջ: Հիանալի հասկանալով, որ առանց պետական և կրոնական համակարգերում մայրենի լեզվի կիրառման ուժային կառույցները չեն կարող պահպանել հայ հանրությանը, նա պետական քաղաքականության խնդիր է դարձնում հայերեն տառերով հայերեն լեզվի համաժողովրդական ուսուցման գործընթացի կազմակերպումը: Այդ գործի իրականացումն արքան հանձնարարում է նախկին զինվորական Մեսրոպ Մաշտոցին, որը հաջողությամբ իրականացնում է այդ աննախադեպ առաքելությունը: Փաստորեն որպես մանկավարժ ազգային սրբության վերածված Մեսրոպ Մաշտոցը մայրենի լեզվանյութի միջոցով իրականացրել է ազգի ինքնապահպանմանն ուղղված դաստիարակություն: *Էթնոգրային համակարգը վերածվել է ազգային փրկության միջոցի և, դրա օգնությամբ հասարակությունը կարողացել է իրականացնել մշակույթի պահպանումը:* Ըստ Ա. Մուրավյովի՝ Մ. Մաշտոցը ստեղծել է Անդրկովկասի ժողովուրդների գիր-գրականությունը [8]: Այսպիսով՝ Մ. Մաշտոցի շնորհիվ հայկական մշակույթը ինքնաբերաբար հավաստվում է որպես ուսուցանող մշակույթ:

Հայ էթնոմանկավարժական գիտելիքների զարգացման գործում Մ. Մաշտոցի գործը շարունակել են Մ. Խորենացին, Անանիա Շիրակացին, Գրիգոր Տաթևացին և այլ մտավորականներ: Ըստ Լ. Ասատրյանի՝ 15-րդ դարի մտավորական Առաքել Սյունեցու մանկավարժական գործունեության մաս է կազմել նաև ազգային ավանդույթների պահպանումը [7, էջ 4]:

Հայ ժողովրդի նոր մանկավարժության անկյունաքարը դնող Խ. Աբովյանը կրթության հարցերի քննարկմանը մոտեցել է ոչ թե նեղ ազգային, այլ տարածաշրջանային և պետական տեսանկյունից: Նա մանկավարժական խնդիրները գիտականորեն լուծելու համար ուսումնասիրում է ոչ միայն հայերի [1, էջ 32], այլև Հայկական լեռնաշխարհում բնակվող այլ էթնոսների՝ քրդերի [1, էջ 243] և եզդիների [1, էջ 259] ազգագրությունը: Մանկավարժն ուսումնասիրում է նաև բնակարանը և արդյունքները հրատարակում «Գյուղական տների կառուցվածքը» հոդվածում [2, էջ 59]: Խ. Աբովյանը տան հատակագծային կառուցվածքին զուգահեռ վերլուծում է, նաև նրա բնակիչների կենցաղը, այդ անձանց միջև զարգացող ներխմբային, մասնավորապես էթնոընտանեկան փոխհարաբերությունները: Նա ուշադրություն է հրավիրում բնակարանում սերունդերի միջև ծավալված սոցիալական բախմանը [2, էջ 65]:

Ըստ Գ. Հակոբյանի՝ էթնոմանկավարժության դերը կարևորել են գրեթե բոլոր հայ մանկավարժները: Նա առանձնացնում է Ղ. Աղայանի գրական-մանկավարժական ժառանգությանը՝ նշելով, որ այն «...թե՛ ընտանիքում և թե՛ դպրոցում էթնոմանկավարժության հիմնարար սկզբունքների կիրառման լավագույն օրինակն է» [5, էջ 8]: Ընտանեկան դաստիարակության մեջ Ղ. Աղայանը կարևորում է ծնողի դերը, նրա անձնային և մանկավարժական մշակույթը [4, էջ 18]:

Էթնոմանկավարժական գաղափարների զարգացման և տեսության ձևավորման պատմական քննությունը ցույց է տալիս, որ պայմանավորված ընտանիքի կենսասոցիալական հիմնարար բնույթով՝ անհատների *ընտանեկան էթնոդաստիարակությունը տարբեր ժողովուրդների և պետությունների կյանքում հիմք է ծառայել ժողովրդի փրկության ծրագրերի մշակման և իրականացման համար: Ընտանիքում տարերայնորեն կամ գիտակցաբար դրվում են մարդու դաստիարակության արժեհամակարգային հիմքերը՝ աշխատանքային, սեռական, գեղագիտական, հայրենասիրական, բնապահպանական:*

Էթնոընտանեկան դաստիարակությունը որպես հիմնահարց ծնունդ տվող երկրորդ իրողությունը, ըստ մեզ, պայմանավորված է ընտանիք-հասարակություն-պետություն անբեկանելի կապով: Ընտանեկան կառույցի քայքայման արդյունքում խաթարվում է ապագա քաղաքացու բնականոն ձևավորման գործընթացը: Դա պարարտ հող է ստեղծում բացասական շղթայական հետևանքների առաջացման համար՝ թմրամոլություն, մարմնավաճառություն, սեռասոցիալական անառողջ վարքագիծ, մանկաձնության անկում, հասարակության ծերացում: Արդյունքում վնասվում է ոչ միայն ազգային տնտեսությունը, այլև նրա ուժային կառույցները զրկվում են բնականոն համալրումից: *Ընտանեկան*

*դաստիարակության խաթարումով վտանգվում է հասարակության և պետության անվտանգությունը:*

Էթնոռնտանեկան դաստիարակությունը որպես հիմնահարց ծնունդ տվող երրորդ իրողությունը տնտեսության համաշխարհայնացման արդյունքում ընթացող համամարդկային մշակույթի ձևավորման աննախադեպ գործընթացն է: Ժամանակակից ժողովրդավարական պետությունների համար կյանքի հրամայական պահանջ է դարձել իրականացնել այնպիսի կրթական քաղաքականություն, որի շնորհիվ բնականոն կերպով կրթանա մարդու, քաղաքացու քաղաքակիրթ հաղորդակցումն այլ էթնոկիրների հետ: Տիեզերքը նվաճող մարդկության համար կենսական պահանջ է դարձել համամարդկային ընտանիքի անդամի ձևավորման հարցը: Դա, բնականաբար, էթնոմանկավարժության հիմնախնդիր է առաջադրում՝ ***էթնոսի ներկայացուցչի և մարդկության՝ որպես մի մեծ ընտանիքի փոխհարաբերությունների դաստիարակումն ըստ համամարդկային մարդասիրության արժեհամակարգի:***

Հետևաբար ընտանեկան դաստիարակությունը՝ որպես համամարդկային մանկավարժական հիմնահարց, եղել է, կա ու կլինի բոլոր սերունդների համար: Պատմության թատերաբեմից հեռացել են այն ժողովուրդները, որոնք չեն կարողացել ստեղծել ընտանեկան մարդասիրական դաստիարակության համակարգ: Իսկ այն էթնոհանրությունները, որոնք իրենց դաստիարակչական մշակույթի ձևավորման շնորհիվ կարողացել են ստեղծել զարգացողական բնույթի կենսասոցիալական համակարգ, համաշխարհային պատմության մեջ առաջ են անցել մյուսներից՝ կառուցելով առաջատար պետություններ:

#### Օգտագործված գրականության ցանկ

- 1.Աբովյան Խ., Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր 8, -Եր.: ՀՍՍՌ ԳԱ հր., 1961, -471 էջ:
- 2.Աբովյան Խ. Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր 10, -Եր.: ՀՍՍՌ ԳԱ հր., 1961, -457 էջ:
- 3.Ազաթանգեղոս, Հայոց Պատմություն, -Եր.: Սովետական գրող, 1977, -192 էջ:
- 4.Աղայան Ղ., Երկերի ժողովածու, հատոր 4, -Եր.: Հայպետհրատ, 1963, -684 էջ:
- 5.Էթնոմանկավարժություն: Ուս.ուղեցույց / Կազմ.՝ Գ. Հակոբյան. -Եր.: Արտագերս, 2015, -152 էջ:
- 6.Խրլոպյան Գ.Տ., Հայ սոցիալական իմաստասիրության պատմություն, -Եր.: Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1978, -446 էջ:

- 7.«Հայ մանկավարժության երախտավորները ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումների համաբնագրում» հանրապետական գիտաժողովի զեկուցումների և գիտական հոդվածների ժողովածու, -Եր.: Արտագրես, 2018, -118 էջ:
- 8.Մեսրոպ Մաշտոցի «իրավունքները» պաշտպանվում են, էլ. հասցե՝ <https://www.alplus.am/12550.html>
- 9.Նալբանդյան Մ., Ընտիր երկեր, -Եր.: Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հր.,1953, -684:
10. Նալչաջյան Ա., Մկրտչյան Ս., Էթնիկական մանկավարժություն, - Եր.: Զանգակ-97, 2003, -312 էջ:
11. Նալչաջյան Ա.Ա., Ընդհանուր հոգեբանության հիմունքներ, գիրք 1, , -Եր.: Լույս, 1991, -512 էջ:
12. Վասիլյան Վ., Առասպելներից մինչև Բյուրական, -Եր.: Սովետական գրող, 1985, -222 էջ:
13. Волков Г.Н., Этнопедагогика, -М.: Академия, 1999, -168 с.
14. Волков Ю.Г., Социология, -Ростов н/Дону.: Феникс, 2009, -571, [2] с.
15. Марк Тулий Цицерон, Тускуланские беседы, эл. ресурс: <http://ancientrome.ru/antlitrt/t.htm?a=1422368002#013>
16. Столяров Ю. Н., Мифы разных народов мира о ниспослании письменности, эл. ресурс: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2016/disk/1062.pdf>
17. Prof. Freud Sigmund, Тотем и табу, психология первобытной культуры и религии, Психологическая и психоаналитическая библиотека, выпуск VI, Государственное издательство, Москва, Петроград, 1913, -171 с.

**Ա.Լ.Մանուկյան**

**Ընտանեկան դաստիարակության հիմնահարցը հայ  
էթնոմանկավարժության մեջ  
Անփոփում**

Հոդվածում փորձ է արվում մշակույթի և այդ համատեքստում մանկավարժության տեսության պատմական զարգացման ընթացքի վերլուծության միջոցով բացահայտել այն իրողությունները, որոնցով պայմանավորված է ընտանեկան դաստիարակության հիմնահարցը էթնիկական մանկավարժության մեջ:

**Манукян А.Л.**

**Проблема семейного воспитания в армянской этнопедагогической  
культуре  
Резюме**

В статье посредством анализа культуры и в этом контексте истории развития педагогической теории делается попытка выявить те реалии,

которыми семейное воспитание обуславливается как этническая педагогическая проблема.

**Manukyan A.L.**

**The problem of family education in the armenian ethnopedagogical culture**

**Summary**

This article attempts to reveals the realities by which family education is determined as an ethn-pedagogical problem. It does this by analyzing the culture, and in that context the history of the development of pedagogical theory.